



اخلاق اسلامی با تکیه بر قاعده لاضرر

(در پرتو تفاسیر قرآنی و متون اخلاقی)

نگارنده: محمد قدرتی شاتوری

دبیر آموزش و پرورش استان اصفهان (ناحیه جلگه)



انتشارات مینوفر
Minufar.ir

مشهد مقدس - ۱۳۹۷

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	فصل اول: مفهوم شناسی.....
۱۷	باب اول: اخلاق.....
۲۰	باب دوم: قاعده لاضرر.....
۲۹	فصل دوم: بررسی صفات اخلاقی با تکیه بر قاعده لاضرر.....
۳۱	باب اول: استهزاء چیست؟.....
۳۴	باب دوم: استهزاء در آیات.....
۴۰	باب سوم: استهزاء در روایات.....
۴۲	باب چهارم: ضررهای استهزاء.....
۴۴	باب پنجم: غیبت چیست؟.....
۴۷	باب ششم: غیبت در آیات.....
۴۹	باب هفتم: غیبت در روایات.....
۵۱	باب هشتم: ضررهای غیبت.....
۵۳	باب نهم: دروغ چیست؟.....
۵۴	باب دهم: دروغ در آیات.....
۵۸	باب یازدهم: دروغ در روایات.....
۶۰	باب دوازدهم: ضررهای دروغ.....
۶۲	باب سیزدهم: عدم تعارض ضرر وعدم دروغ.....
۶۶	باب چهاردهم: غرور چیست؟.....
۶۹	باب پانزدهم: غرور در آیات.....
۷۹	باب شانزدهم: غرور در روایات.....
۸۲	باب هفدهم: ضررهای غرور.....
۸۳	باب هجدهم: ریا چیست؟.....
۸۵	باب نوزدهم: ریا در آیات.....
۹۰	باب بیستم: ریا در روایات.....

- ۹۳..... باب بیست و یکم: ضررهای ریا
- ۹۵..... باب بیست و دوم: عجله چیست؟
- ۹۸..... باب بیست و سوم: عجله در آیات
- ۱۰۲..... باب بیست و چهارم: عجله در روایات
- ۱۰۴..... باب بیست و پنجم: ضررهای عجله
- ۱۰۵..... باب بیست و ششم: تهمت چیست؟
- ۱۰۶..... باب بیست و هفتم: تهمت در آیات
- ۱۰۸..... باب بیست و هشتم: تهمت در روایات
- ۱۱۰..... باب بیست و نهم: ضررهای تهمت
- ۱۱۱..... باب سی ام: عیب جوی چیست؟
- ۱۱۳..... باب سی و یکم: عیب جوی در آیات
- ۱۱۷..... باب سی و دوم: عیب جوی در روایات
- ۱۱۸..... باب سی و سوم: ضررهای عیب جوی
- ۱۲۰..... باب سی و چهارم: بداخلاقی چیست؟
- ۱۲۱..... باب سی و پنجم: خوش اخلاقی در آیات
- ۱۲۵..... باب سی و ششم: خوش اخلاقی در روایات
- ۱۲۸..... باب سی و هفتم: ضررهای بداخلاقی
- ۱۳۰..... باب سی و هشتم: حسادت چیست؟
- ۱۳۲..... باب سی و نهم: حسادت در آیات
- ۱۳۵..... باب چهلم: حسادت در روایات
- ۱۳۶..... باب چهل و یکم: ضررهای حسادت
- ۱۳۷..... باب چهل و دوم: خشم و غضب چیست؟
- ۱۳۸..... باب چهل و سوم: خشم و غضب در آیات
- ۱۴۲..... باب چهل و چهارم: خشم و غضب در روایات
- ۱۴۴..... باب چهل و پنجم: ضررهای خشم و غضب

فصل سوم: اخلاق کاربردی بانکیه باقاعده لاضرر..... ۱۴۷

باب اول: اخلاق کاربردی چیست؟..... ۱۴۹

باب دوم: ضرر در تألیف..... ۱۵۰

باب سوم: حقوق چاپ و تألیف در استفتانات امام خمینی..... ۱۵۶

باب چهارم: حقوق چاپ و تألیف در استفتانات آیت الله مکارم شیرازی..... ۱۵۸

باب پنجم: ویژگی‌های اخلاقی مؤلف..... ۱۶۱

فصل چهارم: اخلاق در خانواده با تکیه باقاعده لاضرر..... ۱۶۹

باب اول: اخلاق در خانواده..... ۱۷۱

باب دوم: چشم‌وهم‌چشمی..... ۱۷۲

باب سوم: کم‌تجربگی..... ۱۷۶

باب چهارم: محبت..... ۱۷۸

باب پنجم: عفو گذشت..... ۱۸۳

فصل پنجم: اخلاق در تربیت با تکیه باقاعده لاضرر..... ۱۸۷

باب اول: تربیت اخلاقی..... ۱۸۹

باب دوم: تربیت در خانواده..... ۱۹۳

باب سوم: تربیت در مدارس..... ۲۰۳

منابع..... ۲۱۵

WWW.KITABOOLAJZ.COM

پیشگفتار

إِنَّهُ أَعْلَىٰ خُلُقِي عَظِيمٌ^۱

سپاس و ستایش خدای را که انسان را آفرید و وی را در زمره‌ی کائنات در مرتبه‌ی برین نازداد و سلام و صلوات بی‌پایان بر پیامبران بزرگ الهی و معلمان آگاه بر مرتبه‌ی او ماصوفاً بر خاتم آنان حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی «صلوات اللہ علیہ و آله» و درود و سلام خالصانه نثار امامان معصوم و رهبران دلسور و جوشیدان بر حق خاتم المرسلین، سیما خاتم الاوصیاء حضرت بقیة اللہ الاثنی عشر علیہ السلام و من اللہ علینا بظهوره.

و اما بعد، خداوند بلندمرتبه فرمود است: (لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ

بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ

الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ)^۲

در این آیه به سه برنامه مهم پیامبر (صلی الله علیه و آله) اشاره شده

است:

۱- خواندن آیات بر مردم و آشنا ساختن آنان با آیات

۱- قلم/۴: وتو (ای پیامبر) اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری

۲- آل عمران/۱۶۴: به یقین خدا بر مؤمنان منت نهاد [که] پیامبری از خودشان در میان آنان برانگیخت تا آیات خود را بر ایشان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت به آنان

۲- تعلیم و آموزش این آیات و حقایق آن‌ها در درون جان مردم

۳- تزکیه نفوس و تربیت ملکات اخلاقی و انسانی با توجه به آیه تزکیه را بر تعلیم مقدم آورده است و در آیات قرآن کریم در سه مورد تزکیه بر تعلیم مقدم شده است که نشانگر اهمیت و تأکید خداوند بر این اصل است.

قرآن کریم حسن اخلاقی و عنصر حیات اخلاقی را منبعث از فطرت درونی می‌داند و بدین‌سان قانون اخلاقی در نفس انسان از آغاز نقش بسته است "وَنَفْسٍ رَّامٍ سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا"¹ لکن این قانون اخلاقی که در فطرت و طبیعت ما هست به خودی خود و به تنهایی کافی نیست بلکه پرورش و صیقلیت آن همراه با علم و معرفت ضروری است و در اسلام اخلاق و مباحث آن در پیوندی تنگاتنگ با تزکیه و تهذیب دارد، دارای جایگاهی بس بلند و رفیع است. هدف علم اخلاق رساندن انسان به کمال و سعادت حقیقی است و صورت باطنی هر انسانی چهار رکن دارد: قوه علم، قوه غضب، قوه شهوت، قوه انقیاد عادلانه بین قوای مذکور، هنگامی که این چهار رکن در باطن کسی ریباً شد حسن خلق به دست می‌آید اخلاق می‌خواهد انسان را با توجه به توانایی و ظرفیت خدادادی که دارد در حوزه‌ی رفتاری و در حوزه‌ی صفات انسانی تجلی‌گانه صفات الهی گرداند و مقام خلیفه‌اللهی بودن را به شایستگی نشان دهد. یکی از موضوعاتی که انسان به آن نیاز دارد بحث تهذیب نفس و پاک‌سازی وجود از صفات ناپسند است؛ و انسان آفریده‌ی خدا و امانت‌دار اوست و برای زندگی سالم آفریده‌شده است و در این زندگی به جسم و جان سالم نیاز دارد و اسلام حتی در سخت‌ترین مصیبت‌ها اضرار به نفس و بدن را جایز

۱- شمس/۷- ۸: سوگند به نفس و آن‌کس که آن را درست کرد و سپس پلیدکاری و پرهیزگاری‌اش را به آن الهام کرد.

نمی‌داند. اگر انسان شخصیت انسانی خود را بشناسد، مکارم اخلاق در او زنده می‌شود و اگر به ذات خود رجوع کند عقل او حکم می‌کند که فلان کار قبیح باشخصیت انسانی منافات دوری کرد ولی اگر هوی و هوس مانع از به‌کارگیری تفکر و تعقل گردد انسان از مکارم اخلاق دور می‌شود و به سمت رذایل اخلاقی کشیده می‌شود و خود را به ذلت می‌کشاند.

یکی از قواعد فقهی، قاعده لا ضرر است که به نظر می‌رسد تاکنون درباره آن مباحث مفصلی صورت گرفته است برخی از زوایای آن از جمله کاربرد آن در اخلاق اسلامی و اخلاق کاربردی و در حوزه‌ی آموزش و پرورش تبیین نشده است. نوشتار حاضر می‌کوشد با استفاده از منبع عظیم اخلاق که قرآن کریم می‌باشد و بر آن بحث‌های اخلاقی عمیقی مطرح شده است که در هیچ‌یک از سبب‌های دیگر یافت نمی‌شود و با استفاده از متون اخلاقی به بررسی برخی از مصادیق اخلاقی با تکیه در این قاعده بپردازد.

نوشتار حاضر به پنج فصل بفسه‌بندی است در فصل اول گذری کوتاه بر مفاهیم اخلاق و قاعده لا ضرر ارائه شده است و در فصل دوم که شامل چهل و پنج باب است به بررسی اخلاق و مصادیق اخلاقی در قرآن کریم و روایات و تطبیق آن‌ها بر قاعده لا ضرر و در فصل سوم و چهارم و پنجم به بحث اخلاق کاربردی و اخلاق حرفه‌ای در حوزه تألیف و ترویج و اخلاق خانواده و همچنین اخلاق در تربیت پرداخته شده است.

به‌صراحت می‌گوییم این اثر به دلیل کمبودهای معنوی و عملی و بضاعت علمی و اخلاقی اندک نویسنده و گستردگی موضوعات اخلاقی، کمبودها و ضعف‌های فراوانی دارد، ولی از خوانندگان بزرگواری می‌خواهم به مصداق انظر الی ما قیل و لا تنظر الی من قال، در مطالعه‌ی این نوشتار که

از رفتار و گفتار معصومین علیهم السّلام الگو گرفته است دقت و ان شاء الله به آن عمل نمایند.

در پایان صمیمانه‌ترین سپاسگزاری‌ها را خدمت اساتیدم به‌ویژه استاد گران‌قدر، متواضع و بااخلاق جناب آقای دکتر حسین غفوری چرخابی، عضو هیئت‌علمی دانشگاه اردکان دارم، بی‌شک اگر راهنمایی‌ها و دسوزی‌ها، ایشان نبود در این راه موفقیتی کسب نمی‌شد.

خدا ندا! انو مدد می‌طلبیم تا اندوخته‌ها و دانسته‌هایمان را از تبار نور قرار دهی و این‌ها را از نجاب و سواد به درآوری، زیرا به مصداق سخن پیامبر صلی الله علیه و آله «إِنَّ الْحَمْدَ يَهْتَفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ وَ إِلَّا ارْتَحَلَ عَنْهُ»^۱.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین و السّلام علیکم و رحمة الله.

محمد فدایی شاتوری

دبیر آموزش و پرورش استان اصفهان: (ناحیه جلگه)